

УДК 811.11.112

Шарова Тетяна Михайлівна
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь)

ЕТИМОЛОГІЯ НОМІНАНТІВ ЕМОЦІЙ СИНОНІМІЧНИХ РЯДІВ «ZORN» – «ГНІВ»

Анотація. У статті зосереджується увага на розумінні концепту гнів в українській та німецькій мові. Наголошується увага на тому, що етимологія номінантів емоцій в різних мовах може бути представлена по-різному.

Ключові слова: емоція, гнів, номінант, концепт, етимологія.

Key words: emotion, anger, nominee, concept, etymology.

Будь-які концепти можуть існувати лише у формі їх сукупностей. Сукупність концептів – це концептосфера. Концептосфера емоцій являє собою сукупність безлічі зазвичай вербалізовані на лексичному і фразеологічному рівнях емоційні концепти, що поєднуються один з одним в складних структурно-смыслових і функціональних відносинах, і включають в себе понятійний, образний і ціннісний компоненти.

Беручи до уваги характеристики сутності концептів з відомих наукових робіт, поняття «емоційний концепт» ми диференціюємо як етнічно, культурно обумовлене, складне структурно-смыслове, ментальне явище, лексичні і / або фразеологічні вербалізовані картини світу, які базуються на понятійній основі, що включає в себе крім поняття, образ, культурну цінність, і функціонально заміщає людині в процесі рефлексії і комунікації предмети світу.

Вивченням концептів як основних понять займалися різні вчені. Слід акцентувати увагу на працях таких дослідників: Арутюнова Н., Гак В., Гаспаров Б., Горський Д., Гуревич А., Красавський Н., Маковський М., Малиновський Б., Скидан О., Степанов Ю.

Етимолого-культурологічний аналіз номінацій емоцій ми проводимо за наступними параметрами:

1. час появи в мові самої лексеми (вона, як правило, з самого початку не означає емоцію);
2. час появи у слова значення, що фіксує емоцію / емоції;
3. джерело (якщо він встановлений вченими) і причини виникнення слова в німецькій мові в цілому і його емоційного словозначення зокрема.

Будь-яка концептосфера лінгвістично об'єктивується різними мовними техніками – прямими, вторинними і непрямими типами номінацій. Емоційна концептосфера знаково оформлена переважно вторинними і непрямими номінаціями (метафора, метонімія, функціональні переноси). Цей лінгвістичний факт ми пояснюємо відомою поширеністю і продуктивністю зазначених типів номінації в мовах на їх сучасному етапі розвитку (безмежність світу і смислів і обмеженість прямих номінативних технік).

Почнемо з етимологічної характеристики номінанта емоції Zorn, якому вербалізується однойменний емоційний концепт. За даними етимологічних словників поява цього слова датується IX століттям. Його морфологічна структура практично не зазнала з тих пір помітних трансформацій. Іншою особливістю цього слова є його моносемічність в сучасній німецькій мові: «Zorn – heftiger Unwille, auffallender Aerger». Примітно, що спочатку семантика цього слова була максимально широкою: zorn – «Erbitterung, Wut, Entruistung» – «засмучення, сказ, обурення».

Характерно, що диффузність його семантики ще більш очевидна в німецькій мові (пор., з одного боку, номінанти емоцій Unwille, Wut, а з іншого – емоційні факти, їх провокують, або ними ж провокуються – Zank, Streit). Ймовірно, в даному випадку мова йде про недостатньо чітке вербальне розрізнення середньовічної свідомості родинних явищ – самих емоцій і супроводжуваних їх емоціогенних ситуацій спілкування. Можливо, це припущення побічно доводиться, зокрема, етимологією німецького слова Zank, що з'явився лише в XIV столітті.

Хронологія вживання слова Streit в його сучасному значенні («сварка») не відома. Отже, не виключено вживання середньовічного слова zorn в різних значеннях, в тому числі і в значенні «сварка». Останнє ж отримує своє найменування Zank.

У синонімічний ряд номінантів емоцій з домінантою Zorn входять наступні слова: der Zorn (гнів, лють), der Jaehzorn (раптовий гнів), die Wut (лють, сказ), der Grimm (лють, гнів), der Ingrim (прихована лють), die Aufgebrachtheit (роздратування), die Raserei (шаленство, сказ), der Furor (сказ, лють) die Entruistung (обурення, обурення), die Rage (лють), der Koller (сказ, шаленство) [4, с. 43].

Можна констатувати факт звуження семантики у слова Zorn. У сучасній німецькій мові межі поняття, позначеного цим словом, щодо чітко окреслені, менш дифузні, ніж в середньовічних. Так, зокрема, в середні віки цим словом позначалися як саме емоційний стан людини, так і риси його характеру («поривчастість», «гарячність»). Більш того, їм же номінувалася конфліктна ситуація «сварка», «суперечка». У німецькій мові на сучасному етапі його розвитку за цим словом збереглося одне з його значень – «гнів».

Базисний номінант емоції гнів в українській мові має значно менше версій пояснення його походження в порівнянні з його німецьким еквівалентом. Більшість етимологів вважають за можливе його спорідненість з дієсловом гнити. Вихідним же приймається значення «гниль, гній, отрута». Характерно, що, гнів в одному з сучасних українських діалектів позначає «гниль».

Слово Wut з'явилося в німецькій мові в IX столітті. Воно спочатку вживається як номінація родинних емоцій – «сильне збудження, хвилювання, сильне душевне потрясіння». Генетично це слово пов'язане з середньовічними висловлюваннями woet («гнів», «сказ»), woede («гнів», «сказ», «звук», «голос», «поезія»). Слово wuot виявляє кореляцію з існуючим в німецькій мові прикметником figwuot (X ст.), що мав значення «безглуздий, нерозумний», а також слова wods («одержимий», «гнівний»). Більш того, німецьке слово генетично пов'язане і з деякими словами: vatati (останнє дериват форми uat, що переводиться як «набухати, розбухати»). При цьому часто вказується на

первинність індоєвропейського кореня *uat* – «бути душевно збудженим» [6, с. 74].

Нерідко індоєвропейський корінь *wat* («дути, віяти») пов'язують з етимологією розглянутих слів. Є припущення, що первинне значення даного кореня це – викликане нелюдськими силами (демонами, богами) стан втрати людиною контролю над собою, його сильне збудження». У деяких стародавніх мовах зазначений вище корінь слова означає різні стани людини – «безумство, неприборкане порушення, дикий гнів, сказ». У сучасній німецькій мові актуальні саме останні два значення.

Слово *Wut* кореспондує з ім'ям бога *Wotan*. *Wotan* буквально означає «надихаючий, що спонукає до дій» (*der Insuperierte*). Буде доречним відзначити «зв'язок часів»: буря – це сучасний символ, символ сказу, гніву в європейській культурі» [5, с. 440]. Якщо ж дотримуватися пояснення даного слова, то слід констатувати міфічність його етимології. Їм спочатку позначався німецький бог *Wotan*.

Спираючись на етимологічні дані, можна зробити висновок, що спочатку появи слова *Grimm* (*zapo gigrimm*) позначалася соматична (ймовірно, агресивно орієнтована) поведінкова реакція людини. Згодом його семантика розширюється. Цим словом номінується не тільки емоція (сказ), але і риса характеру людини – «жорстокість, суворість». Згодом відбувається чергова трансформація семантики даного слова: ним позначається тільки емоційний стан людини [3, с. 162].

Слово *Entruistung*, що з'явилося в німецькій мові спочатку XVIII століття, утворене від дієслова *entruesten* (XIII ст.). Спочатку саме це дієслово в німецькій мові вживається в значенні «*die Ruestung ausziehen, abnehmen*», а вже потім і в метафоричному значенні – «вийти зі стану спокою, рівноваги. Емоційне значення цього слова, таким чином, є похідним. Його слід розглядати як результат метафоричного переосмислення – перенесення найменування конкретної ситуації на психічний стан людини [2, с. 42].

Слово *Aufgebrachtheit*, що позначає емоцію, є похідним дієслова *aufbringen*. Останній починає вживатися в значенні «розлютити, розгнівати». Дана лексична одиниця в сучасній німецькій мові моносемічна. Це слово має латинську основу (*furere* – «бушувати», «бути в гніві») та прописується так: *Furore*. Воно пов'язане з міфічним чином Фурії (богиня помсти). У сучасній німецькій мові словом фурія називають гнівну, злу жінку. Це слово також як і *Aufgebrachtheit* моносемічне.

Іншим запозиченим словом з французької мови є *Rage*. Його поява в німецькій мові датується XVIII століттям. Дане слово латинського походження. Його первинна форма в латинській мові *rabies*. Останнє мало значення «пристрасне збудження, хвилювання». Словом *Rage* позначається емоційний людське стан. Яких-небудь помітних семантичних трансформацій воно не зазнала. Дане слово моносемічне, маловживане. Воно стилістично марковане.

Рідко вживається в сучасній мові номінант емоції *Koller*. Це слово в німецькій мові зафіксовано відносно рано (X ст.). Його первинна морфологічна форма *kologo* («біль в животі»). Це слово має латинську основу (*holera*). Встановлено його зв'язок з грецьким словом *chole*, що означає «жовч», «гнів». Дане слово вживалося як медичний термін. У сучасній німецькій мові воно

вживається як термінологічне визначення хвороби в зоомедицині («сказ») [1, с. 112].

Наступне в синонімічному ряду «Zorn» слово *Raserei* – дериват дієслова *gasen*. У німецькій мові воно з'являється в XV столітті і має значення «швидко бігти», «швидко переміщатися», «бути божевільним», «бушувати», «бути в гніві». Етимологи відзначають генетичні кореляції німецького дієслова з іншими німецькими словами: *gasen*, *gazen* («бути божевільним», «бути шаленим»); *goesan* («поспішати», «помчати»; «нападати»); *gasa* («швидко вбігти, увалитися кудись»). Дане слово в сучасній німецькій мові багатозначне. Крім свого основного значення воно має також і значення «швидка їзда». Правда, в останньому значенні це слово сьогодні використовується рідко.

Наведені тут лінгвістичні факти дозволяють зробити висновок, що, поперше, слово гнів дериват, по-друге, воно слов'янського походження і, по-третє, даною лексичною одиницею номінуються конкретні фізичні властивості («жар від печі», «вогнь», «сяйво», «блиск»). Зауважимо, що в сучасній українській мові воно моносемант.

Трансформації значень слів відбуваються завдяки розширенню контексту їх вживань. Чим більш актуальними для свідомості людини виявляються не вербалізовані, але вже інтуїтивно усвідомлювані ними емоційні смисли, тим інтенсивніше проявляють себе різного роду метафоричні переноси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Додонов Б. Эмоции как ценность / Б. Додонов. – М.: «Политиздат», 1978. – 423 с.
2. Жельвис В. Эмотивный аспект речи. Психолингвистическая интерпретация речевого воздействия / В. Жельвис. – Ярославль: изд-во ЯГПИ, 1990. – 324 с.
3. Красавский Н. Семантическая структура номинантов эмоций в немецком и русском языках / Н. Красавский // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики. Сб. науч. тр. – Волгоград: «Перемена», 1999. – С. 162 – 172.
4. Рахманов И. Немецко-русский синонимический словарь / И. Рахманов. – М.: «Русский язык», 1983. – 212 с.
5. Силецкий В. Семиотика языка и языки искусства (Shakespeare's cipher II) / В. Силецкий // Res Philologica. Филологические исследования. – М.-Л.: «Наука», 1990. – С. 428 – 442.
6. Шарова Т.М. Категорія трагічного в художній творчості К. Гордієнка // Научный поиск в современном мире: сборник материалов 4-й международной научно-практической конференции (г. Махачкала, 30 сентября, 2013 г.). – Махачкала: ООО «Апробация», 2013. – С. 74 – 76.